

דבר העורך



10 שבועות!!!

א' שמעק טבק

ארשת רצינית שורה על פניו דרך קבע. אין הוא איש של שיחה קלה. לעולם אינו מחליף דברים של מה בכך. על מצחו חרוש הקמטים תלוי שלט: "או שיש לך מה לומר, או שלא". את רוב הגיגיו הוא מנהל עם קופסת הטבק שלו, ממנה הוא שואף ניחוחות, שואב עמוקות רעיונות ומחשבות. מהורהר הוא האיש, זה טבעו, וטוב לו כך. כל דבר הוא שוקל בפלס, פעם ופעמיים. אם הייתי ירקן, הוא שח בביישנות, הייתי מחזיק שלש משקולות. פעם, עוד פעם, ועוד הפעם.

הוא פגש אותי ברחוב, קופסת הטבק בידו, והרהור מבצבץ ועולה בין גביניו העבותות. "אמור לי", זרק לפתע, "היש צורך בסיפורים או במשלים כדי לדרבן אנשים לקבוע עיתים לתורה, הרי זו היא חובת האדם בעולמו". הוא משך בכתפיו, "אני מתכוין, שודאי... כן, טוב... 12. 13. 14. אולי צריך. האמת...". הוא עצר מדיבורו, מילא את נחיריו בניחוח האהוב עליו כל כך, והתעטש נמרצות.

אם כבר דיברת, אמרתי לו, נזכרתי בסיפור.

מלפנים בישראל, היו פזורות בגולה הגדולה ערים ועיירות, קהילות וקיבוצי יהודים לרוב, עד אשר לא נמנו ולא נספרו. העיירות הגדולות

מסכת נדה

לומדי הדף היומי היקרים.

שנה וחצי של לימוד רצוף בסדר קדשים הסתיימו. היום אנו מתחילים בלימוד מסכת מסכת נדה, המסכת היחידה מסדר טהרות שבידינו תלמוד בבלי על משניותיה, וזו גם המסכת האחרונה מסדר התלמוד הבבלי.

סדר טהרות הוא הגדול שבסדרי המשנה, ובשתיים עשרה המסכתות המאוגדות בתוכו, הוא כולל את כל הנושאים הנוגעים לענייני טומאה ונבלה וענייני טהרה. טומאות שונות מובאות בו, טומאת מת, טומאת שרץ, טומאת נבלה, טומאות הפורשות מן האדם, טומאת נעלים, אופני ההטמאות ודיניהם הפרטניים של הנטמאים מכל סוגי הטומאות, מי הם הראויים לקבל טומאה על כל סוגיהם ופרטיהם, סוגי כלים, דין אוכלין ומשקין, וכמו כן מפורטים בו דרכי ההיטהרות מן הטומאה, הזאת אפר פרה אדומה, מקוה טהרה ועוד. מאחר שמלבד מסכת נדה, אין בידינו תלמוד בבלי ולא תלמוד ירושלמי על יתר המסכתות, וכמו כן, הלכות אלו אינן נוגעות למעשה מיני חורבן בית המקדש, לומדי התורה מיעטו לעסוק בסדר טהרות, עד שהרמב"ם כותב בהקדמתו לסדר טהרות, כי הדינים המובאים בו "קשים מאד בעצמם, גדולי הספיקות, רחוקי ההבנה". הוא ממשיך ומתאר, כי גם בזמן חז"ל, ואפילו בזמן שבית המקדש עמד על תילו, דינים אלו לא היו נהירים על בוריים, ועליהם אמרו חז"ל (שבת קלח/ב), עתידה תורה שתשתכח מישראל". גם בדברי חז"ל סדר טהרות נזכר כחמור והקשה מבין הסדרים, וכאשר חכמים ביקשו לציין כי נושא מסויים הוא סבוך וקשה, אמרו כי הוא דומה לנגעים ואהלות (חגיגה יא/א).

ה"מאירי" כותב (בהקדמתו לש"ס ובהקדמתו למסכתנו), כי מחמת חשיבותה הרבה של מסכתנו, זו אשר גרמה לכך שרק עליה נתחברה גמרא, הגאונים קבעו את מקומה בסדר נשים, ומסכת נדה היתה נלמדת בסיום סדר נשים.

חשוב לציין את דברי הרמב"ם בסוף ספר טהרה (הל' מקואות פרק י"ב הל' י"ב) על ההלכות המקובצות בסדר טהרות, כי "גזירת הכתוב הן, ואין מדברים שדעתו של אדם מכרעת אותן והרי הן מכלל החוקים". עם זאת, יש לדעת, כי הטהרה מעלה את האדם למדרגות עליונות כדבריו הקדושים של הרמב"ם (בסוף הקדמתו לסדר טהרות): "וכן גם כן אמרו בטומאות וטהרות, הן הן גופי תורה, ואיך לא יהיו, והן הן הסולם והמבוא לרוח הקודש, כמו שאמרו (ע"ז כ): 'טהרה מביאה לידי קדושה'". אף בעל ספר החינוך מאריך ואומר (במצוה קנ"ט) כי "אין שום ספק בהיותו רק לתועלתם ולטובתם ולהרחיק כל נזק מעליהם". אף אם אין מהותם של דברים ברורה לנו, ומכל מקום הוא מגלה טפח "כי אפשר שהטומאה תזיק אל הנפש ותחליאה... שמעיינות השכל שהוא הנפש הקיימת מתקלקלים קצת בענין הטומאה" [נראה עוד את דברי החיד"א בשלהי מאמר אפר פרה בגליון הבא בע"ה].

דף ב/א שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן הלל אומר... וחכמים אומרים...
שמאי והלל, 'בית' שמאי ו'בית' הלל
 במשנה הראשונה של מסכתנו קיימת מחלוקת נדירה ביותר: "שמאי אומר... הלל

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים שמואל פרקש ז"ל**

ב"ר רפאל ז"ל

נלב"ע ו' טבת תשל"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ידידיו האחים ר' רפאל ויהודה פרקש ומשפחתיהם שיחיו

לעילוי נשמת

הילד **אלישיב חיים מרצבך ז"ל**

נלב"ע י"א טבת תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ההורים יבלחט"א, הר"ר **מיכאל ואסתר מרצבך** שיחיו -נוף איילון

לעילוי נשמת

מרת **יוכבד פינקלשטיין ע"ה**

ב"ר ישראל משה ז"ל

נלב"ע ד' טבת תשמ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י ידידיו הר"ר **שמחה רשף** ומשפחתו שיחיו-גבעתיים

אומר: "מחלוקות רבות קיימות בין 'בית' שמאי לבין 'בית' הלל, וכאן, במשנתנו, אנו נחשפים למחלוקות בין שמאי והלל בינם לבין עצמם. הגמרא במסכת שבת (טו"ב) מונה שלש מחלוקות בלבד שהתקיימו בין שמאי והלל בינם לבין עצמם, אחת מהן היא המחלוקות שבמשנתנו [ועיי' ש' שהיו ארבעה מחלוקות].

מחלוקות בין שמאי לבין בית שמאי: הגרי"א הלוי מהמבורג זצ"ל, בעל "דורות הראשונים", מגדולי ישראל בדור שלפני השואה, חקר ועסק רבות בסיון להבין, 'בית' שמאי ו'בית' הלל מה הם. ובכן, טרם הוא מסיק את מסקנתו המרעישת הוא מצביע על תופעה מדהימה - באותן מחלוקות ששמאי והלל בעצמם נחלקו זה על זה לא נפסקה הלכה לא כדברי הלל ולא כדברי שמאי! וכאמור במשנתנו: "חכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה". זאת ועוד, קיימות שתי מחלוקות בין שמאי לבין... בית שמאי (כלים פרק כ"ב משנה ד' ומע"ש פרק ב' משנה ד'), מה פשר הדבר?

ישיבת 'בית שמאי' וישיבת 'בית הלל': הגרי"א הלוי מהמבורג זצ"ל מסיק, כי 'בית שמאי' ו'בית הלל' אינו כינוי לתלמידיהם של שמאי ושל הלל, אלא לשתי ישיבות גדולות אשר כונו 'בית שמאי' ו'בית הלל'. אותן ישיבות לא קיבצו לתוכן תלמידים של שמאי ושל הלל בלבד, אלא בצילן הסתופפו גם תלמידי חכמים מופלגים אשר לא היו תלמידיהם של שמאי ושל הלל, אך הישיבות נקראו על שמם, מפני שהם עמדו בראשם. משכך, נקל להבין, כי המחלוקות בין בית שמאי לבין בית הלל היו פעמים רבות בניגוד מוחלט לדעתם של שמאי ושל הלל בעצמם. לא פלא, איפוא, ששמאי חלק על בית שמאי, וכמו כן מובן, כיצד אירע כי במחלוקות בין שמאי לבין הלל, לא הוכרעה הלכה כאחד מהם, מפני ש'חכמים', הלא הם תלמידי החכמים שלמדו בישיבת 'בית שמאי' ובישיבת 'בית הלל', חלקו על שמאי ועל הלל והסיקו אחרת מדבריהם.

הסמכות התורנית הגבוהה ביותר: מכאן ואילך הוא עובר למחקר היסטורי על תהליך הווסדן של שתי הישיבות. הוא מוכיח ממקורות שונים, כי בתקופת המחלוקות בין הורקנוס לאריסטובלוס, המוזכרת במסכת מנחות (סד"ב, ועוד), הרומאים, אשר נקראו על ידי הורקנוס לסייעו, השתלטו על עם ישראל וביטלו את הסנהדרין, שמקום ישיבתה בלשכת הגזית ועיני כל ישראל היו נשואות אליה (עיי' שבת שם, - עד שלא חרב הבית פשטה מלכות הרשעה על ישראל). באותה שעה, תפקיד "נשיא הסנהדרין" רוקן מתוכו, והנהגת הדור נמסרה לידי "בני בתירא" (פסחים סו"א), והם מסרו להלל כאשר זה עלה מבבל. לא היתה זו נשיאות של בית הדין הגדול על שבעים ואחד זקניו שישבו בירושלים, שזה בטל לחלוטין, אלא הנשיאות היוותה מעין ראשות ישיבה.

כדי שלא לעורר את חמת הרומאים, אשר ביטלו את הסנהדרין, ועתה יחששו כי הוא הולך ומוקם מחדש, הוקם בית מדרש נוסף בראשות שמאי, וכך, לא היה בית מדרש אחד גדול מרכזי וכללי אשר יעמוד לצנינים לעיני הרומאים ויחשב על ידם כהשבת הסנהדרין על מכונה ("דורות הראשונים" ח"ב וחי"ג, מובא ב"וריא מנוחה" ח"א, פרכים ג"ד, - ועיי' ספר "יסוד המשנה ועריכתה" מהגר"ר מרגליות זצ"ל).

דף ב/ב חזקה העשויה להשתנות

מדוע צריך לבדוק את הציציות מחדש בכל יום

בסוגיות אלו אנו לומדים על ה"חזקה", על טיבה ועל מהותה. במאמר הבא נתמקד באחד מנדבכי הבסיסיים של ה"חזקה" - "חזקה העשויה להשתנות".

מדוע אין בודקים את פרשיות התפילין בכל יום: כידוע, לפני הברכה על הציצית בשעת שחרית, בודקים את חוטי הציצית, כדי לוודא את שלמותם, שלא נקצצו ונפסלו ("שולחן ערוך" או"ח סי' ס"ח סעי' ט'). מדוע, אם כן, איננו נדרשים לבדוק את המזוזה בכל בוקר, ואיננו מקצים מגיה מוסמך לכל בית כנסת שיבדוק בכל יום את פרשיות התפילין, שמא ואולי הן נפסלו מאתמול? אין זאת אלא משום שהתורה חידשה (וחלף י"ב), את דין "חזקה", אשר ניתן להגדירו במילים פשוטות: 'מה שהיה לא השתנה'. כלומר, בשעה שהניחו את פרשיות התפילין, בדקו אותן והגיהו, לפיכך, הן בחזקת כשרות עד שיוודע שחל בהן שינוי. עד אז אין צורך לבדוק. מדוע אם כן בודקים את הציצית בכל יום, הרי בשעת תליית חוטי הציצית בבגד בדקנו בשבע עיניים את שמונת החוטים.

חזקה העשויה להשתנות: לדעת ה"מגן אברהם" (שם ס"ק י"א), אין אפשרות להחיל "חזקה" על חוטי הציצית, שכן, חוטים אלו מתנופפים, מתחככים בין חפצים, נתלשים ומתקצרים עד שהם נפסלים. נמצא, כי חוטי הציצית עלולים להקרע בכל עת ובכל שעה, והרי הם "חזקה העשויה להשתנות", אשר אינה נחשבת חזקה. ה"מגן אברהם" מבקש להוכיח את שיטתו מן הר"ן, אך האחרונים תמיהם על דבריו. הר"ן כותב בתשובותיו (ס"ה), כי טמא הטובל במקוה שחזקו עליה שהיא מתמעטת והולכת כל הזמן ואף על פי שממלאים אותה בארבעים סאה כנדרש היא נחסרת ועומדת על פחות מארבעים סאה, אינו נטהר מטומאתו, עד שיידע באופן מוחלט כי באותה שעה שטבל במקוה, היו בו ארבעים סאה מים, וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" יו"ד סי' ר"א סעי' ס"ה). הרי לנו הוכחה מדברי הר"ן, מסיים ה"מגן אברהם", כי 'חזקה העשויה להשתנות' אינה חזקה כלל ועיקר.

האחרונים בדקו את מקרה הציצית ואת המקרה שהר"ן מתייחס אליו ומצאו שני הבדלים מהותיים ביניהם, כך שההוכחה מדבריו נשמטת מאליה. על ההבדל הראשון מצביע ה"פרי מגדים" ("שושנת העמקים" כלל י"ב) - חוטי הציצית נבדקו בשעה שנקשרו בבגד, ומאותה שעה ואילך קיים חשש כי הם יתנתקו ממנו, ואילו לגבי המקוה הלזו, אין מדובר בחשש בלבד, כי אם בדיעה ברורה וודאית שמימיו נחסרים והולכים. מעתה, דווקא על מקוה זו הורה הר"ן כי אין עליו כל חזקה, שהרי חזקתו אינה "עשויה" להשתנות, אלא היא משתנה ללא פקפוק וללא ערעור, ואילו חוטי הציצית שבהם אנו דנים, עשויים להשתנות, וגם עשויים שלא להשתנות.

לא לוקים, אשר בהן התקיים קיבוץ גדול של תלמידי חכמים, וזכרו בספר דברי הימים של עמנו; מי אינו מזכיר את רחובותיה של וילנא, משעולי מזבז ומעיינות ערי הקייט שבהם נפשו גדולי ישראל. עיירות אחרות נחרתו בזכרון בשל גדולי האומה אשר שכנו בקרבן; ויש, כן, היו גם עיירות אשר שמן לא נותר לזכרון, אך מעשה שהתרחש בהן הותיר רושם כה עז, עד שעבר מפה לפה, ומדור לדור.

כזה הוא המעשה שלפנינו, אשר התרחש בעיירה קטנה, רחוקה ממקום יישוב, אשר בה התקיימה קהילה קטנה, שכל כלי הקודש שכנו בה. רב, שוחט, חזן, מוהל, גבאי, חברה קדישא, וגם... גליץ, נשאו סיפורנו.

תאמרו עליו מה שתאמרו, על גליץ, הוא ניהן בשאפתנות ובמרץ בלתי נדלים. היה מסוגל לעמוד שעות בחצר בית הכנסת תחת גשם זלעפות ולגרוף את המים לכיוון מעלה הרחוב, המים שבו ונהרו לעברו, והוא אינו פוסק, עד שהגשם פסק, והוא שמח בהצלחתו. היו שזכרו לו את אותו הילה שבו העביר בסיבוב לגלגל הריחיים, מצאת הכוכבים עד עלות השחר. היה זה כאשר הטוחן ביקש ממנו להחליפו רגע קט בסיבוב מכונת הטחינה. גליץ המשיך וטחן, לא הבחין כי הגרעינים אלו זה מכבר, ובכך עולמים הדף את גלגל הריחיים שעות ארוכות, עד שבעלות השחר הופסק על ידי הטוחן, אשר לא היה מסוגל להוציא הגה מפיו עד שעות הצהריים.

היה זה בשעת בין הערביים, בין מנחה למערב. זקני העיירה ישבו בבית הכנסת שעונים על הקיר, ממתנים להתחלת השיעור ב"עין יעקב". גבאי בית הכנסת שלף קופסת טבק מכיסו, עיניו של איש שיחי נפקחו בהתעניינות, והקופסה עברה מיד ליד. מיומנים מזה עשרות שנים, תחבו הישישים את הטבק לחייריהם, איש איש בדרכו שלו, עצמו את עיניהם הלאות, והתענגו על הניחוח שהתפשט בקרבם.

או החל הדו שיח הקבוע, שהיו משוחחים בו בין מנחה לבין שיעור "עין יעקב". "זה לא זה", הפטיר הגבאי מבעד שפמו הצהבהב-חום, "הטבק שלי רק מזכיר את הטבק הנמכר בקובנא". "מי שלא הריח טבק קובנאי", המשיך רעו לספסל, "לא הריח טבק מהוגן מימיו". "אפילו העיטוש אינו דומה", החרה החזיק אחריו מאן דהוא. כל אותה העת ישב גליץ, הקשיב והחריש. הוא הכיר בעל פה את דעות המשתתפים, אך הפעם גמלה בליבו החלטה.

ביום הראשון איש לא הרגיש בהעדרו. ביום השני הובעה התעניינות מה בשלמו, וביום השלישי לא עסקו השישיש אלא בדבר העלמותו המסתורית של גליץ. בין הריחה לשאיפה, היו הללו מחוים את דעתם המלומדת, על אשר היה יכול להתרחש עמו, או שכבר התרחש ואינו ידוע, ומה יש לעשות כדי למנוע זאת, אם וכאשר הדבר ניתן.

ביום הרביעי הם נמנו וגמרו ביניהם, כי אם לא יופיע עוד יום אחד נוסף, אזי, יהא עליהם לעשות מעשה, בלתי אפשרי לשבת בחיבוק ידיים ורגלים. מחר, מחר יחליטו כדת מה לעשות.

למחרת גליץ הופיע.

כשמגבת גדולה לופפת את כף ידו הימנית, והתייבש גליץ בשלוה על מקומו הקבוע, "הבאתי לכם הפתעה", אמר. "כל כך הרבה זמן אתם מדברים על הטבק הקובנאי, הנה", אמר תוך כדי שחלח להסיר את המגבת מכף ידו, "הבאתי לכם טבק קובנא. הלכתי ברגל, הלך ושוב. טבק מקובנא."

המגבת הוסרה, וגליץ חשף את בהונו ואצבעו הצמודים בחזקה זה לזה, וביניהם לכודים מספר גרגירי טבק קובנאי... "הריחו", הניף את ידו בתנועה רחבה, הריחו טבק קובנאי, אשמע טבין.

הסיפור עשה לו כנפיים בכל מקהלות היהודים, וגם לסביבתו של הסבא קדישא, מרן ה"חפץ חיים" זצ"ל, הגיעה השמועה, על אותו 'פיקח' אשר הלך חמשה ימים ברגל

וחזר עם קמצוץ טבק.
מאן דהוא סיפר את תמצית הדברים לפני
ה"חפץ חיים" זצ"ל, והוא נאמן עמוקות
והשיב: "נו נו, יהודי הלך חמשה ימים ושב
עם קמצוץ טבק, נו. ומה תאמרו על יהודי
אשר שב מהליכה של שמונים שנה בעולם
זה, ובידו קמצוץ בלבד..."
אין הליכה ללא מטרה, אין חיים ללא תורה.
הצטרף עוד היום לשיעור הדף היומי, חייג
עכשיו למוקד מאורות הדף היומי: 03-6164725.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין,
או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובת: ת.ד. 471 בני ברק, פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....
ברכת התורה העורר

פנינים

סדר טהרות

על הפסוק (בראשית לז/ג) "כי בן זקונים הוא
לוי" אמר בעל הטורים, כי נרמז בו סדר
המשנה שיעקב למד עם יוסף: זרעים,
קדשים, נשים, ישיבות - נזיקין (עיי' שבת
לא/א), מועד, נראה, איפוא, שסדר טהרות
הם לא הסיפיקו ללמוד טרם מכירת יוסף.
ואילו ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל היה אומר:
סדר טהרות לא די במסירה מאב לבן; על
מנת להטהר יש לעמול ולעבוד בהשקעה
עצמית רבה... ("מענינה של תורה", ישב).

דף ב/א שמאי אומר

עניי

מסכת נדה ידועה כאחת מהמסכתות שסמן
"עניי" עירובין, נדה, יבמות; ומקובל כי סימן
זה בא על שם מיעוט העוסקין בהן.
אולם, לא רבים יודעים כי מקור סימן זה הוא
בזוהר (ברעיא מהימנא ריש פרשת כי תצא),
שם, בתוככי סתרי תורה שונים נאמר כי "עניי"
ראשי תיבות למסכתות אלו, ולא עוד אלא
שבחן כלולות שאר המסכתות...!

דף ב/ב תנוד"ה השתא... דרגילות שערות
לבוא מצפרא

מנדה לברכות

דברי בעלי התוספות הכותבים כי בדרך כלל
הגדלות באה בבוקר, מבארת לדעת ה"בית
הלוי", את המשנה הנמצאת בקצהו השני של
הש"ס, בראש מסכת ברכות.
המשנה פותחת בדיני קריאת שמע של ערבית
ורק לאחר מכן בזה של שחרית, והגמרא תמחה
על הסדר. יש לתמוה על התמיהה: הלא נער
הבר מצוה פוגע קודם כל בקריאת שמע של
ערבית! ברם, לשיטת תוספות, שהגדלות באה
בדרך כלל בבוקר, נסתלקה התמיהה
מאלה... (אסופות רבינו חיים הלוי, סי' א').

דף ב/ב תנוד"ה השתא... דרגילות שערות לבוא מצפרא
סעודת הבר המצוה, אימית?
בתוספות מבואר, כי סימני הגדלות רגילים
לבוא בבוקר יום בר המצוה. הגר"מ שטרנבוך
שלטי"א ("תשובות והנהגות", ח"ד עמ' תכ"ט)
מוצא כאן מקור לנהוגים לערוך את סעודת
המצוה ביום בר המצוה ולא, כנהוג, בליל...!
ברם, הוא מוסיף, אף המנהג הרגיל, אינו מנהג
מוטעה. לדעת הרשב"א, כאשר באים סימני
הגדלות בבוקר - הופך הנער לבר מצוה מאמש,
בהכנס הלילה; הסעודה, איפוא, במקומה היתה...

דף ג/ב עשה סייג לדברך דמאי שנה מכל
התורה כולה דעבדינן סייג

הלאוים שומרים על העשין

רבי אברהם גלאנטי כותב בפירושו "זכות
אבות" למסכת אבות (פ"א מ"א), כי כל
הלאוין, שס"ה מצוות לא תעשה, מהווים
סייגים לתורה. כידוע, קיימת הקבלה בין
רמ"ח מצוות עשה לרמ"ח האברים ובין
שס"ה מצוות לא תעשה לשס"ה גידים. כשם
שהגידים קושרים את אברי הגוף ומעמידים
אותם, כמו כן הלאוים שומרים, מסייגים את
התורה ומעמידים אותה...

דף ג/ב שוליים בדוקים מכוסין בזוית סימן

תמיהה נוספת הועלתה כלפי הכרעתו של ה"מגן אברהם" על ידי הגאון מוילנא זצ"ל
(עיי' ביאור הגר"א שם ס"ק י"ז ו"שב שמעתתא" שער ג' פרק מ"א). במקרה שאליו הר"ן מתייחס, אנו
מבקשים ליטול את הטמא אשר הוא בחזקת טמא, ולהפקיעו מחזקת הטומאה אל
הטהרה. על דבר זה כותב הר"ן, כי הוא לא ניתן להעשות על ידי 'חזקה העשויה
להשתנות', מפני שאין משנים חזקה על ידי פעולה שהיא עצמה אינה ברורה, כפי
שעולה מסוגייתנו לגבי מקוה שנמדד ונמצא חסר, שהטמא אינו נחלץ מחזקת
הטומאה הברורה, על ידי חזקת מקוה אשר כעת נמצא חסר (עיי' "שב שמעתתא" שער ג' פרק
ט"ז, "חזון איש" אה"ע סי' פ' ס"ק כ"ו, ועוד). ברם, חוטי הציצית הלא נבדקו כדבעי, וכל שאנו
מבקשים הוא להותירם בחזקתם על ידי 'חזקה העשויה להשתנות' - אין, איפוא, כל
הוכחה מדברי הר"ן כי אין די בחזקה העשויה להשתנות כדי להותיר מצב על כנו
(אולם, עיי' בביאור הגר"א שקיים את דברי המג"א מסוגיית הגמ' בקידושין ע"ט/א, ועיי' שב שמעתתא שם).
נותרנו, איפוא, עם השאלה המקורית, מדוע יש לבדוק את חוטי הציצית בכל יום.
הט"ז (שם ס"ק ח') מבאר, כי בדיקת חוטי הציצית נובעת מן העובדה שהדבר אפשרי ובנקל,
ואין סומכים על החזקה אלא במקום שאין אפשרות לברר את הספק בפועל (עיי' "משנה
ברורה" שם ס"ק כ"ב שהביא את שני הטעמים הנ"ל, ועיי' שם ב"מחצית השקל" שביאר את הנפקא מינה ביניהם).

דף ב/ב מקוה שנמדד ונמצא חסר

ההבדל בין מקוה שנחסרה לבין חבית שהחמיצה

לומדי הדף היומי נכנסים ראשם ורובם לדיני חזקות בתחילת מסכת נדה, ובמאמר
הבא נגע בשורשן של מספר חזקות הנדונות בגמרתנו.

הסוגיה הראשונה הנלמדת במסכת נדה עוסקת במקוה שנבדק ונמצא שאינו מכיל
ארבעים סאה - כמות המים הדרושה לטבילה במקוה. לכל ברור, כי מעתה ואילך
הטבילה במקוה המדובר אינה מועילה מאומה עד שיוסיפו מים למקוה, משום
שטבילה במקוה המכיל פחות מארבעים סאה - אינה מועילה.

הספק שגמרתנו דנה בו הוא, מה דינם של הטמאים אשר טבל לטהרתם במקוה לפני
הבדיקה שגילתה כי מימיו חסרים. מצד אחד, שמא המקוה נחסר רק לאחר שאחרון
הטמאים טבל בו, ומצד שני יש לחשוש שמא הוא נחסר עוד לפני שראשון הטמאים טבל
בו, וכל הטמאים לא נטהרו מטומאתם. הגמרא מסיקה, כי הטמאים שטבלו במקוה לא
נטהרו מטומאתם מפני שתי סיבות. א. הטובל במקוה היה טמא בוודאי, ומאחר
שהתעורר ספק אם טהרתו הועילה לו, החזקה קובעת כי טומאתו עודנה עליו. ב. קיימת
'רעותא' בחזקת הכשרות של המקוה, מאחר שזה נמצא חסר ובלתי ראוי לטבילה.

הגמרא מביאה מקרה נוסף, זהה, לכאורה, לספק המקוה. מעשה באדם שהעמיד
בביתו חבית יין, ובכל פעם שהיה עליו לעשר יין היה אומר, כי כמות מסויימת מן
החבית תהא מעשר על היין שעליו לעשר כעת. לימים הוא פתח את חבית היין וגילה
לתדהמתו כי היא החמיצה. לכל ברור, כי מעתה ואילך אין אפשרות להפריש מעשר
מן החומץ עבור יין אחר, שזה חומץ וזה יין. הספק שהתעורר הוא, מה דינו של היין
המעושר עד הלום, עד שהתגלה כי היין שעושר בעבורו החמיץ. מצד אחד, שמא הוא
החמיץ רק לאחר הפעם האחרונה שעושרו עמו, וממילא, כל היין המעושר אינו צריך
להתעשר פעם נוספת. מצד שני, יש לחשוש, שמא היין שבחבית החמיץ זמן רב לפני
כן, וכל היין שהתעשר עליו זקוק למעשר נוסף.

כאשר נתבקש להכריע כיצד לפסוק במקרה היין, נען ונאמר, כי דין היין כדין המקוה,
מה במקוה קיימות שתי סיבות להחמיר, כך גם בחבית היין: א. היין שעושר היה
בחזקת שאינו מעושר, ומאחר שהתעורר ספק אם טהרתו הועילה לו, החזקה קובעת
כי עדיין אינו מעושר. ב. קיימת 'רעותא' על מצבו של היין בתקופה האחרונה, שהרי
הוא נמצא חומץ. אכן, הגמרא אומרת, כי יש להשוות בין המקרים.

והנה, הפותח את ספרו של הרמב"ם מגלה להפתעתו, כי הרמב"ם (הל' מקואות פ"י הל' ו') פסק, כי
המקוה שהטמא טבל בו נותר בחזקת טומאתו, ואילו על היין פסק (הל' תרומות פ"ה הל' כ"ד), כי יש
להסתפק מתי החמיץ! מלבד שהמפרשים עמלים להסביר כיצד הרמב"ם סותר את
הגמרא, הם טורחים לבאר מה באמת ההבדל בין שני המקרים, ובכך נתמקד בשורות הבאות.

ה"חתם סופר" זצ"ל (בסוגייתנו, תנ"י שו"ת "שואל ומשיב" תנינא ח"א סי' ל"ט) מבאר, כי תכונה טבעית
של היין היא המשנה את דינו מן המקוה. תהליך ההחמצה של היין מתמשך על פני שלושה
ימים, היינו: מן הרגע שבו בדקו את החבית ונמצא בתוכה יין, ניתן לסמוך בוודאות כי
בשלושת הימים הבאים אין בה חומץ, מפני שגם אם היין החל בתהליך החמצה, עדיין יין
הוא. מעתה, שלוש ימים אלו שבהם היתה בדיקת חזקה כי היין הוא יין ואינו חומץ,
מהווים עוגן ובסיס להמשיך ממנו הלאה על פני התקופה המסופקת, ולדחות את חזקת
החומץ הנתפסת בסוף התקופה, בעת גילוי ההחמצה. ברם, מקוה הטהרה שנחסר, מעולם
לא היה בחזקת מלא, בחזקה שיש בו ארבעים סאה, לא היתה תקופת זמן כל שהיא שניתן
להגדירה כמי שבה המקוה בוודאי היתה בחזקת כשרותה, מפני שיתכן שמיד עם סיום
מדידת המים הם התחילו להחסר, נספגו באדמה, התאדו, או כל דבר אחר המגרע מן
המים. לפיכך, כאשר מתעורר ספק לגבי אדם הטובל במקוה זה, אין אפשרות להתלות
בחזקת המקוה, מפני שמעולם לא היתה לו כל חזקה, וממילא הטמא נותר בחזקת
טומאתו (ועיי' בספר המפתח שם שציין את גדולי האחרונים שהאריכו ביישוב וביאור דעת הרמב"ם).

דף ג/א ספק טומאה

מהות איסורי הטומאה שבמסכתנו

בסוגייתנו אנו עוסקים בהרחבה בכלל גדול בהלכות טומאה והוא: "ספק טומאה
ברשות הרבים טהור, ספק טומאה ברשות היחיד טמא", היינו: ספיקות המתעוררים
בענייני טומאה, מוכרעים על פי מקום התרחשותם, וכגון, אדם המסתפק אם נגע

במת ונטמא בטומאת מת, הרי שאם הספק התעורר ברשות היחיד הוא טמא, ואם הספק התעורר ברשות הרבים הוא טהור.

במסכתנו אנו לומדים, כי במקרה של טומאה, אסור לבוא במגע עם 'קודש', וכגון, אין להכנס לבית המקדש, אין לאכול קרבנות, וכמו כן, הטומאה הנלמדת במסכתנו, מחילה הגבלות דיני אישות בנוסף על ההגבלות במגע עם 'קודש'.

הדין היה נותן, כי כאשר מתעורר ספק טומאה הנלמדת במסכתנו, יש לנהוג בו כבכל ספיקות הטומאה לסוגיה השונים. ברם, בעלי התוספות (ב"ק יא/א) מבהירים באופן נחרץ, כי כאשר ספק הטומאה יתעורר ברשות היחיד, אזי, אף על פי שמכריעים לטומאה, וכל ההגבלות בדיני 'קודש' חלים, מכל מקום, הגבלות דיני האישות לא יחולו! לפנינו, איפוא, מקרה מעניין מאד - יש צורך בטבילה כדי להטהר מן הטומאה ביחס לדין מקדש וקדשיו, תרומה וכדומה, אך אין כל איסור בדיני אישות.

על הפיצול בדיני הטומאה לו אנו עדים, עמדו גדולי האחרונים, אשר ביארו, כי ההגבלות בדיני אישות אינן נוגעות לדיני טומאה כלל, אלא התורה קבעה, כי הסיבה אשר גרמה לכך שחלה טומאה האוסרת על נגיעה ב'קודש', היא גם המחילה את ההגבלות הללו, אך לא מפני דיני טומאה, אלא כדין שאר איסורי התורה (י"ב שמע"א) שער א פרק י"ד, ועיי' שו"ת "נודע ביהודה" תניינא יו"ד סי' ק"כ).

אולם, בשם בנו של הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל מוסרים הסבר שונה לחלוטין (חידושי רבי שמעון יהודא הכהן, ב"ק סי' י"ד). לדעתו שתי התוצאות כתוצאה מן הטומאה - ההגבלות בדיני אישות וההגבלות הכלליות, שניהם נובעים מפני הטומאה, ואת דברי בעלי התוספות הוא מבאר באופן הבא.

בין טומאה לבין הנהגת טומאה: אנו סבורים, כי טומאת מת וטומאת ספק מת שהוכרעה לחומרא, היינו הך הן. ברם, הדבר אינו נכון. טומאת מת מספק, אף שהיא וודאית בהנהגותיה, שיש לנהוג בה כבטומאת מת וודאית, הרי היא וודאית בהנהגותיה בלבד, לאמר, מעולם לא הוכרע כי אכן אירעה טומאה, אלא הוכרע כי יש לנהוג בספק כמו היה ודאי. אמור מעתה, ההכרעה היא כי יש לנהוג ב'דיני טומאה, אך מעולם לא הוכרע כי אכן היה כאן מת. הנה דוגמא מוחשית. נזיר אסור להטמא למת אולם, אינו מוזהר להטמא במקרה של ספק ספיקא של טומאת מת, אף ברשות היחיד אשר בו ספיקות הטומאה מוכרעים לחומרא. מדוע? אין זאת אלא מפני שהנזיר הוזהר על טומאת מת בלבד, הוא לא הוזהר על המנעות מטומאה הנובעת מכח הנהגת טומאה. מעתה, נקל עד למאד להבין, כי בנידוננו, כאשר מתעורר ספק טומאה, אזי, הגבלות דיני אישות אינן חלות מפני שהן נובעות כתוצאה מטומאה ואילו לפנינו 'הנהגת' דיני טומאה, ולא טומאה עצמה [ראוי לציין, כי יסוד זה הניח הגאון רבי חיים עוזר גרדזנסקי זצ"ל, בתשובה הראשונה בספרו "אחיעזר", וביאר בארוכה שבסברא זו נחלקו הסוגיות לדעת חלק מן הראשונים, עיי' ש].

בשורה משמחת ללומדי ומגידי שיעור הדף היומי

הופיע ספר "איזה מקומן" על מסכת נדה

עומד על כל פרט הצריך ביאור בגפ"ת בשפה בהירה ותמציתית

להשיג בחנויות הספרים

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

ניתן להשיג את הספר האלבומי

"המקדש בירושלים"

ותקליטורי בית המקדש השני

והמקדש בירושלים (עם עיונים)

במחיר מיוחד למגידי שיעור

בטל. 02-5811227

לעילוי נשמת

הר"ר משה רואו ז"ל

ב"ר אליהו ז"ל

נלב"ע ח' טבת תשמ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנם הר"ר ישראל מאיר

רואו ומשפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר יחזקאל ברוך

רפפורט Rapeport ז"ל

ב"ר אהרן ז"ל נלב"ע י"א טבת

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י משפחת RAISHER שיחיו

מתחילים ללמוד מסכת נדה

לרגל התחלת לימוד מסכת נדה, יצא לאור קונטרס

מאורות
הדף היומי

"מאורות הטהרה"

ובו מהלכות נדה ויסודות הטהרה בעריכת "מכון טהרת ישראל" - ב"ר
יו"ל ע"י "מאורות הדף היומי"

גדול תלמוד המביא לידי מעשה

לרשיג במשרדי
מאורות
הדף היומי
ב"ר
03-6164725
ירושלים
050-6750953
אשדוד
08-8675902

תקליטור

"מאורות הש"ס"

על מסכת נדה

דף ב' - כ"א

לצפיה MP3 +



1-700-500-151

בעוד כעשרה שבועות
יצטרפו אלפי לומדים חדשים

ללימוד מסכת "ברכות".

זו ההזדמנות שלך לרכוש

שותפות בדף הגמרא לע"נ יקירך ז"ל.

ובזכות זה תרבה תורה בישראל

מסכת ברכות
הזדמנות מיוחדת

לפרטים והרשמה במשרדי "מאורות"
טל. 03-6164725 פקס. 03-5780243

"הדף שלך לנצח"



למנויים, תרומות והנצחות וכל ענין
טל. 03-6160657

כתובת המערכת: רח' הרב וגמן 1 (פינת חתם סופר 5) ת.ד. 471 בני ברק טל 03-6164725 פקס 03-5780243

למנוי בדואר אלקטרוני meorot@meorot.co.il